

**PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN
LAUSUNTO 33/2000 vp**

**Hallituksen esitys menettämisseuraamuksia
koskevan lainsäädännön uudistamiseksi**

Lakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 21 päivänä kesäkuuta 2000 lähettäessään hallituksen esityksen menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 80/2000 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi lakivaliokuntaan samalla määrännyt, että perustuslakivaliokunnan on annettava asiasta lausunto lakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Jukka Lindstedt, oikeusministeriö
- professori Mikael Hidén
- oikeustieteen lisensiaatti Pekka Lämsineva
- professori Ari-Matti Nuutila
- professori Ilkka Saraviita
- professori Kaarlo Tuori.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan uudistettavaksi menettämisseuraamuksia koskevat rikoslain säännökset. Rikoslain uuteen 10 lukuun ehdotetaan otettaviksi soveltamisalaltaan yleiset säännökset rikoksen tuottaman hyödyn, rikoksentekovälineen, rikoksen tuotteen ja rikoksen kohteena olleen omaisuuden menettamisestä. Ehdotus sisältää uudenlaisen säännöksen laajennetusta hyödyn menettamisestä. Rikoslaisissa on tarkoitus säätää myös menettämisseuraamuksen yleisistä edellytyksistä, seuraamuksen vaatimisesta ja sen kohtuullistamisesta. Samalla valtaosa rikoslain ja muiden lakien nykyisistä menettämisseännöksistä ehdotetaan kumottaviksi.

Lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

Esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa lakiehdotuksia arvioidaan perustuslain 21 §:ään sisältyvän syyttömyysolettaman, perustuslain 8 §:ssä tarkoitetun taannehtivan rikoslainsäädännön kiellon ja perustuslain 15 §:ssä turvatun omaisuuden suojan kannalta. Hallituksen esityksen mukaan lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä, mutta esityksestä ehdotetaan pyydettyväksi perustuslakivaliokunnan lausunto.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Valtiosääntöoikeuden kannalta merkityksellisiä ovat rikoslakiin otettavaksi ehdotetut säännökset laajennetusta hyödyn menettämisestä (10 luvun 3 §). Niillä on tarkoitus täydentää rikoshyödyn menettämistä koskevaa pääsääntöä (10 luvun 2 §). Ehdotuksen mukaan omaisuus, joka kuuluu rikoksen tekijälle, siihen osalliselle tai sille, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty, voidaan tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on saatu laillisesti (10 luvun 3 §:n 3 mom.). Laajennetun menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikoksen tekijän todetaan syyllistyneen rikokseen, josta voidaan tuomita vähintään neljä vuotta vankeutta, tai sellaisen rikoksen rangaistavaan yritykseen taikka johonkin kyseisessä lainkohdassa erikseen mainittuun rikokseen. Lisäksi rikoksen tulee olla luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä.

Omaisuus voidaan lakiehdotuksen 10 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan tuomita valtiolle menetetyksi myös pykälän 1 momentissa mainittuun henkilöön laissa tarkemmin määritellyllä tavalla läheisessä suhteessa olevalta, jos on syytä olettaa, että omaisuus on tälle siirretty, eikä vastaajana oleva läheinen saata todennäköiseksi, että hän on saanut omaisuuden laillisesti (10 luvun 3 §:n 3 mom.). Läheiseen kohdistuvaa menettämisseuraamusta ei kuitenkaan tuomita, jos omaisuuden siirto on tehty yli viisi vuotta aiemmin kuin pykälässä tarkoitettu rikos (10 luvun 3 §:n 4 mom.).

Ehdotusta on näiltä osin arvioitava perustuslain 15 §:ssä turvatun omaisuuden suojan kannalta. Merkitystä on myös perustuslain 8 §:ssä vahvistetulla rikosoikeudellisella laillisuusperiaatteella.

On selvää, ettei perustuslain 15 §:n 1 momentin säännös anna suojaa henkilön rikoksella hankkimalle tai hänen rikolliseen toimintaansa välittömästi liittyvälle omaisuudelle (ks. esim. PeVL 3/1982 vp, PeVL 13/1986 vp ja PeVL

29/1993 vp). Toisaalta perustuslaki ja erityisesti sen perusoikeussäännökset asettavat rajoja sille, mitä tekoja lailla voidaan säätää rangaistaviksi ja millaisia rangaistus- tai muita seuraamuksia rikoksiin voidaan liittää (ks. PeVL 23/1997 vp). Omaisuuden suojan kannalta on huomion arvoista, että uusi menettämisseuraamus kohdistuu ehdotetun säännöksen (10 luvun 3 §:n 1 mom.) sanamuodon mukaan henkilön kaikkeen omaisuuteen eikä pelkästään rikoksella saatuun hyötyyn. Lisäksi seuraamus voi kohdistua muihinkin kuin rikoksen tekijään, osallisiin ja siitä hyötynneisiin.

Rikoksen tuottama hyöty tuomitaan valtiolle menetetyksi sen vuoksi, että rikoksen tekeminen ei saa olla taloudellisesti kannattavaa. Ehdotetut säännökset laajennetusta hyödyn menettämistä ovat siten perusteiltaan hyväksyttäviä. Seuraamuksen käyttämistä rajoitetaan kytkeväällä se vain tiettyihin huomattavaa taloudellista hyötyä tyypillisesti tuottaviin rikoksiin.

Todistustaakan jakoa koskevasta säännöksestä (10 luvun 3 §:n 3 mom.) ilmenee, että laajennetun menettämisseuraamuksen kohteena voi olla vain laittomasti saatu tai hankittu omaisuus. Seuraamusta ei nimittäin tuomita, jos vastaaja saattaa todennäköiseksi, että omaisuus on saatu laillisesti. Perusteluissa kehoitetaan soveltamaan säännöstä varoen ja perusteellisesti harkiten (s. 15/I).

Omaisuuden suojaan liittyvän sääntelyn täsmällisyyden kannalta on puutteellista, että laajennetun hyötykonfiskaation kohteena olevan omaisuuden rajaukset eivät käy ilmi asiaa koskevasta pääsäännöstä. Menettämisseuraamus nimittäin näyttää lakiehdotuksen 10 luvun 3 §:n 1 momentin sanamuodon mukaan voivan kohdistua myös laillisesti hankittuun tai kertyneeseen omaisuuteen. Sääntelyn tällainen epä-täsmällisyys kertaantuu lakiehdotuksen 10 luvun 3 §:n 2 momentissa, jossa viitataan saman pykälän 1 momentissa mainittuun omaisuuteen.

Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään vakiintuneesti korostanut, että perusoikeuksia ei pidä sanonnallisestikaan kaventaa

säännöksissä enempää kuin on välttämätöntä (ks. esim. PeVL 4/1986 vp). Rikosoikeudellisen sääntelyn yhteydessä on lisäksi otettava huomioon perustuslain 8 §:ssä vahvistetusta rikosoikeudellisesta legaliteettiperiaatteesta johtuvat täsmällisyyden ja tarkkuuden vaatimukset. Valiokunnan mielestä laajennettua hyötykonfiskaatiota koskevan pykälän 1 momenttia on täsmennettävä vastaamaan paremmin ehdotuksen pääasiallista tarkoitusta. Säännöksestä tulee ilmetä, että seuraamuksen tuomitsemiseen johtavan menettelyn kohteena voi olla vain sellainen omaisuus, joka on hankittu rikoksella tai jonka tällaista alkuperää on perusteltu syytä epäillä (ks. PeVL 29/1993 vp).

Omaisuuksien suojan kannalta on merkityksellistä, että henkilö voi välttää seuraamuksen tuomitsemisen saattamalla omaisuuden laillisen alkuperän todennäköiseksi. Selvää toisaalta on, että keneltäkään ei voida vaatia erityisiä toimia omaisuutensa menettämisen välttämiseksi, ellei sen laiton alkuperää voida perustellusti epäillä. Tästäkin syystä pykälän 1 momenttia on tarpeen täsmentää valiokunnan edellä esittämällä tavalla.

Käännetty todistustaakka ei ole varauksitta sopusoinnussa perustuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitettuna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin sisältyvän sen vaatimuksen kanssa, jonka mukaan henkilöllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti näytetty toteen (ks. HE 309/1993 vp, s. 74/II). Ehdotettu säännös käännetystä todistustaakasta ei kuitenkaan koske henkilön syyllisyyttä, vaan hänen hallussaan olevan omaisuuden alkuperää. Ehdotusta voidaan pitää todistustaakan jakoa

koskevien yleisten periaatteiden mukaisena. Tietyn omaisuuden omistussuhteista ja alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu. Vastaajan oikeusturvan kannalta on syytä korostaa, ettei todistustaakkaa pidä siirtää vastaajalle, ellei omaisuuden rikollista alkuperää koskeva väite ole objektiivisesti arvioiden perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu (ks. PeVL 8/2000 vp). Valiokunta pitää tärkeänä, että todistustaakan siirtymisen kynnyksen asetetaan menettämisseuraamuksien tuomitsemista harkittaessa riittävän korkealle ja että menettelyssä ei aseteta kohtuuttomia vaatimuksia sille, milloin vastaajan katsotaan saattaneen omaisuuden laillisen alkuperän todennäköiseksi.

Ehdotus laajennetusta hyödyn menettämisestä on menettämisseuraamusjärjestelmässä uutuus, jonka lainsäädäntötekniisiä yksityiskoh-
tia samoin kuin suhdetta erityisesti rikoshyödyn menettämistä koskevaan pääsääntöön (10 luvun 2 §) on valiokunnan mielestä syytä vielä arvioida. Valiokunta kiinnittää huomiota myös ulosottolain 4 luvun 9 §:ään vuonna 1999 lisättyyn 4 momenttiin, jolla on pyritty estämään ulosoton kiertämistä ja tavoiteltu osin samoja päämääriä kuin laajennettua hyödyn menettämistä koske-
valla ehdotuksella.

Lausunto

Lausuntonaan perustuslakivaliokunta kunnioitavasti esittää,

että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

PeVL 33/2000 vp — HE 80/2000 vp

Helsingissä 24 päivänä lokakuuta 2000

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

vpj.	Riitta Prusti /sd	Osmo Puhakka /kesk
jäs.	Esko Helle /vas	Pekka Ravi /kok
	Gunnar Jansson /r	Markku Rossi /kesk
	Jouko Jääskeläinen /skl	Arto Seppälä /sd
	Johannes Leppänen /kesk	Ilkka Taipale /sd
	Pekka Nousiainen /kesk	vjäs. Jukka Mikkola /sd.
	Heli Paasio /sd	

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Sami Manninen.